

Importanța necropolelor Žuto Brdo–Gârla Mare din vestul Olteniei

Gabriel Crăciunescu *

Keywords: *Žuto Brdo–Gârla Mare culture, necropolis, Oltenia.*

Summary: *In southwest Oltenia there are 12 cemeteries located in 9 localities. The ratio necropolis-settlement is documented at Ostrovul Corbului, river km 911, at Ostrovul Mare, river km 961 and at Izvoarele, river km 857. A problem of this culture is that of situating cremation pyre toward necropolis. Observations made in the necropolis from Gârla Mare, at river km 836+400, determined that the pyre was located right on the edge of the Danube, at about 400-500 m from necropolis. In this necropolis there are found the most graves, some with cremated bones from one secondary individual along with the main individual. In tomb No. 13 of this necropolis were identified cremated bones from two mature individuals of different sexes, these two individuals being cremated simultaneously. Žuto Brdo–Gârla Mare cemeteries were located in sandy soil. In the necropolis from Gârla Mare, at river km 839+300, the grave discovered in 2013 was dug in a clay ground in which it has not been observed the grave pit. The outline of the pit was observed in grave No. 3 of the necropolis at river km 836+400. No evidence of graves or prolonged use of the cemeteries led to disturbance of graves of Žuto Brdo–Gârla Mare culture by other burials of the same culture. Cremated bones were deposited in amphorae, but there are special situations when they were placed in different pots, such is the grave No. 20 from Gruia and the grave discovered in 2013 at river km 839+300. A large number of graves in the area have cremated bones deposited directly in pit or in urn and pit. In the graves from here there is a wide variety of offerings. An important place of these offerings is occupied by animal bones, a situation encountered in the cemeteries from Balta Verde, Ostrovul Corbului Crivina and Gârla Mare. The metal objects are rare east of the Iron Gates in Žuto Brdo–Gârla Mare culture. They are more numerous in western Oltenia toward eastern Oltenia being discovered in necropolis of Balta Verde, Gruia and Gârla Mare. Fragments from a bowl with thick walls, found in a grave from Gârla Mare, may belong to a melting pot for metal. All the differences found in the necropolis of western Oltenia towards the eastern part of the province suggests a gradual penetration of Žuto Brdo–Gârla Mare culture east of the Iron Gates.*

Cuvinte-cheie: *Cultura Žuto Brdo–Gârla Mare, necropole, vestul Olteniei.*

Rezumat: *În vestul Olteniei există 12 necropole situate în 9 localități. Raportul necropolă-așezare este documentat la Ostrovul Corbului, km. fluvial 911, la Ostrovul Mare, km. fluvial 961 și Izvoarele km. fluvial 857. O problemă a acestei culturi este aceea a situării rugului de incinerare față de necropolă.*

Observații făcute în necropola de la km. fluvial 836+400 din Gârla Mare au permis precizarea că rugul era situat chiar în marginea Dunării, la circa 4-500 m de necropolă. În această necropolă se află cele mai multe morminte în care se găsesc și câteva oase incinerate de la câte un individ secundar alături de cel principal. În mormântul 13 din această necropolă au fost identificate oase incinerate provenind de la doi indivizi maturi de sexe diferite, fiind vorba de doi indivizi incinerați concomitent. Necropolele Țuto Brdo–Gârla Mare erau situate în teren nisipos. În necropola de la km. fluvial 839+300 din Gârla Mare mormântul descoperit în 2013 era săpat într-un pământ argilos în care nu a putut fi observată groapa mormântului. Conturul gropii a fost observat la mormântul trei din necropola de la km. fluvial 836+400.

Lipsa semnelor de mormânt sau folosirea îndelungată a necropolelor a dus la deranjarea unor morminte ale culturii Țuto Brdo–Gârla Mare de alte morminte ale aceleiași culturi. Oasele incinerate erau depuse în amfore, dar există și situații deosebite când acestea erau depuse în altfel de vase, așa cum este mormântul 20 de la Gruia și mormântul descoperit în 2013 la km. fluvial 839+300. Un număr mare de morminte din această zonă au oasele incinerate depuse în groapă sau în urnă și groapă. În mormintele de aici se întâlnește o mare varietate de ofrande. Un loc însemnat din aceste ofrande este ocupat de oasele de animale, situație întâlnită în necropolele de la Balta Verde, Ostrovul Corbului, Crivina și Gârla Mare.

Obiectele de metal sunt rare la est de Porțile de Fier în cultura Țuto Brdo–Gârla Mare. Acestea sunt mai numeroase în vestul față de estul Olteniei, fiind descoperite în necropolele de la Balta Verde, Gruia și Gârla Mare. Fragmente dintr-un vas cu pereții groși, descoperit într-un mormânt de la Gârla Mare, ar putea să aparțină unui creuzet pentru metalul topit. Toate deosebirile întâlnite în necropolele din vestul Olteniei față de cele din estul provinciei sugerează o pătrundere treptată a culturii Țuto Brdo–Gârla Mare la est de Porțile de Fier.

Se cunoaște faptul că în cultura Țuto Brdo–Gârla Mare există necropole foarte mari, cu zeci de morminte, adesea cu sute de morminte¹. De fapt, primele descoperite au fost necropolele și abia mai târziu au apărut așezările². Zona de care ne ocupăm în acest moment, vestul Olteniei, a făcut obiectul unor cercetări sistematice încă din prima jumătate a secolului XX, fiind descoperite necropole ale acestei culturi la Ostrovul Mare, Ostrovul Corbului, Salcia și Balta Verde.

Din cercetările mai vechi sau mai noi, s-au strâns date care atestă existența unui mare număr de necropole în această parte a Olteniei. Cele mai

* Dr. **Gabriel Crăciunescu**, arheolog expert, e-mail: gabriel_craciunescu@yahoo.com

¹ Filipov 1976; Dumitrescu 1961.

² Crăciunescu 1980, p. 43-58; Hänsel, Roman 1984, p. 188-229; Nica 1987; Crăciunescu 1992, p. 43-47.

multe necropole ale acestei culturi se află situate pe marginea Dunării, adesea pe dune de nisip. Nu au fost cercetate sistematic decât circa jumătate din acestea iar celelalte sunt acum în situația de a nu mai putea fi cercetate datorită erodării malurilor Dunării sau deplasării dunelor de nisip.

Pentru început, prezentăm pe scurt situația culturii Țuto Brdo–Gârla Mare din vestul Olteniei, unde există 12 necropole situate în nouă localități (Pl. I).

1. Balta Verde, com. Gogoșu. În această localitate a fost descoperită una din primele necropole din această parte a țării³. Cercetată în anul 1932, apoi în anii 1949-1950, aceasta conținea un număr de 18 morminte.

2. Crivina, com. Burila Mare. În marginea de sud-vest a acestei localități, la km. fluvial 894, se află o necropolă situată chiar pe malul Dunării. Cercetări sistematice desfășurate aici au dus la descoperirea a trei morminte⁴. Extinderea cercetării ar putea să mai ducă la descoperirea unor noi morminte.

3. Drobeta Turnu Severin. Pe baza descoperirilor mai vechi se poate discuta despre o necropolă în această localitate⁵.

4. Gârla Mare, com. Gârla Mare. Cercetări din ultima vreme și descoperiri întâmplătoare, au dus la identificarea a două necropole în această localitate, una la km. fluvial 836+400⁶ și alta la km. fluvial 839+300⁷. Din prima necropolă au fost descoperite un număr de 16 morminte, unul fiind triplu și altul cvadruplu, rezultând un total de 21 morminte.

5. Gruia, com. Gruia. În urmă cu circa trei decenii au avut loc cercetări arheologice în această localitate⁸ în care au fost descoperite șase morminte ale culturii Țuto Brdo–Gârla Mare. Trebuie menționat faptul că elevii Școlii Generale din această localitate au adus în Muzeul școlii mai multe vase⁹ descoperite pe o altă dună decât cea în care au fost făcute cercetările sistematice, vase aparținând unor alte morminte și, deci, necropola avea o întindere mult mai mare.

6. Izvoarele, com. Gruia. În această localitate a existat o necropolă a acestei culturi, situată la km. fluvial 857. Aceasta a fost distrusă de permanentele deplasări ale dunelor de nisip¹⁰.

7. Ostrovul Corbului, com. Hinova. Aici au avut loc cercetări arheologice încă din prima parte a sec. XX, continuate din ultimele decenii ale aceluiași secol. Au fost descoperite două necropole, una la *Botul Piscului*¹¹,

³ Berciu, Comșa 1956, p. 265-307.

⁴ Crăciunescu, Neagoe 2008, p. 87-96; Crăciunescu 2015a, sub tipar.

⁵ Crăciunescu 2012a, p. 33.

⁶ Crăciunescu 2015b, sub tipar.

⁷ Rus, Stîngă 2005, p. 135; Bărbulescu, Cârstea 2006, p. 49-54; Crăciunescu 2013, p. 100.

⁸ Crăciunescu 2006a, p. 67-76.

⁹ Crăciunescu 1982, p. 196-197.

¹⁰ Crăciunescu 1992, p. 43; Crăciunescu 2012a, p. 36.

¹¹ Roman 1996, p. 13-14.

adică în zona km fluvial 916 și alta în punctul *Cliuci* situat în zona km fluvial 911+500¹².

8. Ostrovul Mare, com. Gogoșu. Este localitatea în care se află cea mai mare necropolă a culturii *Žuto Brdo*–*Gârla Mare* din această parte a Olteniei, care a fost săpată de Al. Bărcăcilă și Dinu V. Rosetti¹³. Aceasta era situată în punctul *Bivolării*, la 400 m de malul Dunării, în dreptul km. fluvial 870. După unele estimări, această necropolă ar fi avut cel puțin 40 de morminte¹⁴ sau cel puțin 90 de morminte, după altele¹⁵. Cercetarea haotică a necropolei, fără un plan de săpătură, face posibilă existența unor morminte rămase necercetate. Cea de a doua necropolă a fost identificată în timpul cercetărilor arheologice din cetatea romană târzie de la Ostrovul Mare¹⁶. Cu acea ocazie au fost deranjate mai multe morminte ale ulturii *Žuto Brdo*–*Gârla Mare*. Din materialul ceramic adus la muzeul din Drobeta Turnu Severin au fost restaurate trei urne funerare. Pe lângă aceste materiale au mai fost aduse și două vase mici întregi¹⁷.

9. Salcia, com. Salcia. Datorită faptului că în colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier există opt piese întregi aparținând acestei culturi¹⁸, am fost determinat să consider că aici a existat o necropolă din care provin aceste piese întregi¹⁹. Datorită faptului că aproape tot malul Dunării din dreptul acestei localități este acoperit de nisip, consider că și această necropolă a fost distrusă de deplasarea dunelor de nisip.

Raportul necropolă/așezare este prea puțin documentat din cauza lipsei unor cercetări mai ample în așezările acestei culturi. Despre acest raport avem date pentru necropola de la Ostrovul Corbului situată la km. fluvial 911+500. Este bine cunoscută așezarea din punctul *Cliuci*, de la km fluvial 911, săpată de dr. Petre Roman²⁰. În apropierea acesteia se află și necropola din care se cunosc materiale provenind din mai multe morminte²¹. Nu este exclus ca și la *Botul Piscului*, situat la 5 km de necropola de la km. fluvial 911+500, să fi fost o așezare a culturii *Žuto Brdo*–*Gârla Mare*. Situație asemănătoare se întâlnește și la Ostrovul Mare unde există o așezare la km. fluvial 861²² și o necropolă la km fluvial 862²³. Deși necercetată sistematic, din așezarea de la km fluvial 861 a

¹² Crăciunescu 2006b, p. 143-164; Roman 2008, p. 111-118.

¹³ Bărcăcilă 1924, p. 289, fig. 146, 148; Berciu 1939, p. 134.

¹⁴ Șandor-Chicideanu 2003, p. 158.

¹⁵ Crăciunescu 2014, p. 27-32.

¹⁶ Davidescu 1989, p. 114. Într-un articol din Drobeta, XXII, 2012, p. 35 scriam că cercetările acestea au fost făcute în 1990-1991. Facem cuvenita rectificare și precizăm că M. Davidescu a cercetat această cetate în anii 1983-1984.

¹⁷ Crăciunescu 2007, nr. cat. 23, 35.

¹⁸ Berciu 1953, p. 633.

¹⁹ Crăciunescu 2012a, p. 37-38.

²⁰ Roman 1996.

²¹ Crăciunescu 2006b, p. 144-145; Roman 2008, p. 111-118.

²² Crăciunescu 2006b, p. 144.

²³ Crăciunescu 2012a, p. 34.

fost strâns un bogat material²⁴. Așezarea de la Izvoarele, com. Gruia²⁵, se află la 200-300 m de locul necropolei distruse de mișcările dunelor. Există destule lacune în aceste exemple în sensul că nici așezările, nici necropolele nu au fost cercetate exhaustiv. Cu toate acestea, poate fi trasă concluzia că fiecărei necropole îi corespunde câte o așezare situată la mică distanță, chiar dacă nu au fost descoperite toate așezările care să corespundă necropolelor cunoscute. Este valabilă și reciproca, nu toate așezările au în apropierea lor câte o necropolă, așa cum se prezintă situația cu așezarea din Ostrovul Mare *Colonie*, de lângă km. fluvial 865.

O altă problemă a acestei culturi este reprezentată de situarea rugului funerar, care este bănuat a fi plasat undeva în apropierea necropolelor. În sud-vestul Olteniei avem o dovadă indirectă a poziționării acestuia. Este vorba de un mormânt de la Gârla Mare unde, în necropola de la km fluvial 836+400, printre oasele incinerate au fost găsite bobițe de pietriș. Singurul loc de unde acestea puteau proveni era malul Dunării din sudul așezării, punct situat la circa 300 m de necropolă. Pe o distanță de câțiva km în amonte și în aval nu se mai întâlnește asemenea pietriș, care a reprezentat și cauza distrugerii în proporție de 98% a așezării corespunzătoare necropolei, material exploatat intens în urmă cu decenii. Locul unde era ridicat rugul funerar era folosit de mai multe ori în același scop. Dovada în acest sens este constituită de existența, în anumite morminte, a unui număr redus de oase care aparțin unui al doilea individ. Această situație a fost stabilită de analizele efectuate la Institutul de Antropologie "Francisc Rainer". Prezența câtorva oase incinerate dintr-un alt individ este întâlnită la Gârla Mare în urna 1 a mormântului 3²⁶, mormintele 5, 7²⁷ și mormintele 9, 10²⁸ din necropola de la km. fluvial 836+400. Aceeași situație rezultă și din analiza mormântului din necropola de la km fluvial 839+300 și a mormântului nr. 8 de la Crivina, com. Burila Mare. În necropola de la Gârla Mare, km fluvial 836+400, există și morminte cu resturile a câte trei indivizi și anume mormintele nr. 8 și 12. La Crivina, în M 8, există resturi de la doi incinerati și un înhumat, dar acolo mormântul epocii bronzului este suprapus de un înhumat din feudalismul timpuriu (Pl. III/1). Așa se explică faptul că în cadrul analizei acestui mormânt au apărut câteva fragmente de oase ale unui înhumat. Pentru M 13/2013 de la Gârla Mare analizele semnaleză existența oaselor incinerate de la doi indivizi maturi de 20-40 ani, de sex diferit.

Din cercetările necropolelor Žuto Brdo–Gârla Mare se cunoaște faptul că acestea erau plane și situate pe dune de nisip sau într-un teren nisipos. În vestul Olteniei există o deviere de la una din aceste reguli. Este vorba de necropola de la km. fluvial 839+300, unde groapa mormântului descoperit în 2013 a fost

²⁴ Crăciunescu 2006b, p. 144; Crăciunescu, Para 2007, p. 62-66.

²⁵ Crăciunescu 1992, p. 43.

²⁶ Constantinescu, Culea 2010.

²⁷ Constantinescu, Culea 2012.

²⁸ Constantinescu, Culea 2013.

săpată într-un sol argilos (Pl. II/1,2), cu resturi de locuire din perioadele anterioare²⁹. Deși autorii descoperirii nu fac precizări, consider că și mormântul descoperit aici în 2004³⁰ a avut groapa săpată tot într-un astfel de sol. Se știe că gropile mormintelor acestei culturi, săpate în nisipul dunelor, nu au putut fi observate mult timp. Nici în terenul argilos al acestui mormânt nu a putut fi observată groapa dar o asemenea observație a fost făcută la mormântul nr. 3 din necropola de la km. fluvial 836+400. Această groapă a fost observată în profil (Pl. III/2) unde avea un diametru de 1,25 m, dar mai ieșea din acel profil. A fost posibilă observația datorită faptului că în zona necropolei se aflau două straturi de nisip, alb și maro în care s-a săpat acea groapă.

O altă problemă a mormintelor acestei culturi este reprezentată de existența sau nu a semnelor de morminte. În perioada imediat următoare unei înmormântări este posibil să fi existat semne de morminte, dar acestea erau mai mult simbolice pentru că dispăreau destul de repede. Dovada în acest sens este constituită de faptul că morminte ale acestei culturi deranjează alte morminte ale aceleiași culturi, așa cum se întâmplă în necropola de la Balta Verde³¹. În necropola de la Gruia, mormântul 5 este distrus din vechime datorită faptului că adâncimea la care a fost depus era prea mică iar mormântul 19 Žuto Brdo–Gârla Mare distruge un mormânt al aceleiași culturi³². Există și alte situații. Mormântul 2 hallstattian distruge un mormânt Žuto Brdo–Gârla Mare care distrusese și el un mormânt Verbicioara. Mormântul 12 hallstattian distruge un mormânt Žuto Brdo–Gârla Mare, Mormântul 16 Žuto Brdo–Gârla Mare distruge un mormânt Verbicioara³³. O situație oarecum asemănătoare există și în necropola din Ostrovul Mare *Bivolării*, unde a fost descoperit un mormânt Verbicioara din care provine amfora cu nr. inv. I 262³⁴, parțial deranjat de o urnă Žuto Brdo–Gârla Mare. Mormintele deranjate din necropola de la Gruia demonstrează că în aceeași perioadă nu există semne de mormânt sau aceste semne dispar foarte repede, dar și faptul că locul pentru necropolă era ales după aceleași criterii în diverse perioade. Distrugerea unor morminte Verbicioara ar putea fi și una din explicațiile pentru care nu sunt descoperite necropole aparținând acestei culturi.

Pentru un mormânt, inventarul standard ar fi constituit din urnă funerară, capacul acesteia și vasele adiacente³⁵. Dar, de foarte multe ori, în vestul Olteniei, aceste morminte au un inventar ce se reduce la urna care, în unele cazuri, are și capac. Există și situații când drept urnă a servit un altfel de vas, nu o amforă așa cum se întâmplă de regulă. Este situația mormântului 20 de la

²⁹ Crăciunescu 2013, p. 100.

³⁰ Bărbulescu, Cârstea 2006, p. 49-54.

³¹ Berciu, Comșa, 1956, p. 267-268, 278.

³² Crăciunescu 2006a, p. 69.

³³ Crăciunescu 2006a, p. 68; Crăciunescu 2011, p. 39.

³⁴ Berciu 1953, p. 612.

³⁵ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 504.

Gruia, unde o cană a servit drept urnă³⁶. Pe lângă aceste morminte cu inventar standard sau sărac, se întâlnesc și morminte cu inventar bogat. Astfel, în morminte de la Ostrovul Corbului³⁷, Balta Verde³⁸ și Gruia³⁹ au fost descoperite inventare de câte 14 piese iar într-un mormânt de la Gârla Mare erau 18 piese⁴⁰. În unele situații, în urne sau în jurul acestora, lipsesc oasele umane incinerate. Un astfel de mormânt, cenotaf, a fost descoperit în necropola din localitatea Gruia⁴¹, situație care se întâlnește atât în necropola de la Cârna *Grindu Tomii*⁴² dar și în alte necropole ale acestei culturi.

Singurele analize antropologice pentru vestul Olteniei au fost făcute pentru unele din mormintele de la Crivina și Gârla Mare. Rezultatele acestor analize sunt semnificative pentru necropolele Žuto Brdo–Gârla Mare. Aceste rezultate au arătat că existau oase incinerate de la doi indivizi, chiar dacă de la unul din incinerări nu se păstrau decât foarte puține oase. Aceasta este situația la Gârla Mare cu urna 1 a mormântului 3/2010⁴³, a mormintelor 5/2010; 7/2012⁴⁴; 9/2013; 10/2013 din necropola de la km 836+400, precum și a mormântului descoperit în 2013 în necropola de la km fluvial 839+300⁴⁵. Există și morminte la care au fost descoperite resturi incinerate de la trei indivizi. La doi dintre aceștia, pentru fiecare mormânt, resturile incinerate sunt în cantități infime, așa cum se prezintă situația cu mormintele 8/2012; 12/2013 de la Gârla Mare și mormântul 8/2009 de la Crivina. Pentru acest ultim mormânt, datele obținute de la Institutul de Antropologie au arătat că puținele oase ale unuia din indivizi nu fuseseră incinerate. Situația este perfect explicabilă deoarece acest mormânt de incinerare era suprapus aproape direct de un altul de înhumare din feudalismul timpuriu.

O problemă cu totul specială este ridicată de mormântul 13/2013 de la Gârla Mare. Conform datelor transmise de Institutul de Antropologie, resturile incinerate ale acestui mormânt aveau o greutate de 2875 g. Media tuturor mormintelor studiate, de la Gârla Mare, este de 680 g. *”Se identifică resturi osteologice provenind de la cel puțin doi indivizi adulți”* de 20-40 ani și sexe diferite, se precizează în datele transmise nouă⁴⁶. Greutatea oaselor incinerate din acest mormânt este un alt argument în favoarea existenței a doi indivizi incinerati. Aceste precizări sunt importante pentru că M 13 de la Gârla Mare

³⁶ Crăciunescu 2006a, p. 70.

³⁷ Berciu 1939, p. 108.

³⁸ Berciu, Comșa 1956, p. 292-305.

³⁹ Până la publicarea necropolei nu fuseseră restaurate toate piesele din mormântul 16.

⁴⁰ Crăciunescu 2012b, p. 33-48.

⁴¹ Crăciunescu 2006a, p. 68.

⁴² Motzoi-Chicideanu 2011, p. 505.

⁴³ Constantinescu, Culea 2010.

⁴⁴ Constantinescu, Culea 2012.

⁴⁵ Constantinescu, Culea 2013.

⁴⁶ Constantinescu, Culea 2013, p. 5.

este primul mormânt în care este confirmată incinerarea concomitentă a doi indivizi pe același rug funerar.

Resturile incinerate ale indivizilor sunt depuse, majoritatea, în urne funerare reprezentate de amfore dar și alt tip de vase. Această situație se întâlnește la mormântul 20 al necropolei de la Gruia⁴⁷ unde o cană a servit drept urnă și în mormântul descoperit în 2013 la km. fluvial 839+300⁴⁸. Un procent mic de morminte au resturile incinerate depuse atât în urnă cât și în groapă. Aceasta este situația mormintelor 2, 8, 9, 12 și 13 din necropola de la km fluvial 936+400 de la Gârla Mare. Există și morminte la care resturile funerare sunt depuse, mai mult sau mai puțin răspândite, în groapă. În acest din urmă caz, vasele ce reprezintă inventarul funerar sunt dispuse adesea în linie pe direcția nord-sud sau est-vest. Asemenea situații se întâlnesc în necropola amintită de la Gârla Mare în mormintele 2/2009; 1 și 4/2010; Ostrovul Corbului mormântul VII; Balta Verde mormintele 2 și 11; Crivina mormântul 1.

În aria culturii Țuto Brdo–Gârla Mare există morminte la care lipsesc oasele incinerate ale indivizilor, acestea fiind morminte cenotafe. Așa se întâmplă în necropola de la Gruia cu una din urnele mormântului trei, situație care se regăsește și în alte necropole ale acestei culturi. Depunerea de ofrande este o practică întâlnită în necropolele culturii Țuto Brdo–Gârla Mare. Acestea sunt constituite dintr-o mare varietate de obiecte⁴⁹ lucrate din lut, metal, piatră sau oase de animale. Cu altă ocazie am prezentat unele din aceste ofrande, ele fiind cunoscute și din literatura de specialitate. De departe, cea mai importantă necropolă în privința ofrandelor este cea de la Ostrovul Mare *Bivolării*. Cercetările din ultimul timp au dus la constatarea că ofrandele identificate prin oase de animale sunt destul de numeroase în sud-vestul Olteniei. Din vechile cercetări se cunoaște faptul că astfel de ofrande au fost descoperite la Ostrovul Corbului, mormântul VII și Balta Verde, mormântul III⁵⁰. La Crivina, com. Burila Mare, au fost descoperite două morminte cu asemenea ofrande⁵¹. Cele mai multe date se referă la necropolele din localitatea Gârla Mare. În necropola de la km. fluvial 836+400 aceste depuneri se întâlnesc în mormintele 6-8/2012⁵² și 10, 12, 13/2013 iar în necropola de la km. fluvial 839+300 în mormintele descoperite în 2006⁵³ și 2013⁵⁴. În mormântul 3 de la Gruia a fost descoperită o unealtă de silex cu dimensiunile de 6,8 X 2,9 cm.

Se știe faptul că în Oltenia nu se cunosc mine de cupru care să fi fost exploatate în perioadele vechi ale istoriei. De aceea, obiectele din cupru și bronz

⁴⁷ Crăciunescu 2006a, p. 70.

⁴⁸ Crăciunescu 2013, p. 100 și Pl. IV/1.

⁴⁹ Berciu 1953, p. 599-601 și Pl. XXXIII; XXXIV/1-9; Crăciunescu 2005, p. 131-136; idem 2011b, p. 37.

⁵⁰ Berciu 1939, p. 106.

⁵¹ Crăciunescu, Neagoe 2008, p. 87-96; El Susi 2008, p. 85-86.

⁵² Constantinescu, Culea 2012.

⁵³ Bărbulescu, Cârstea 2006, p. 49-54.

⁵⁴ Constantinescu, Culea 2013.

sunt destul de rare în această provincie, unde ajung pe calea schimburilor. Nu trebuie exclusă nici posibilitatea să fi circulat mici turte de bronz din care se puteau turna pe plan local diferite obiecte de mici dimensiuni, așa cum se întâmplă în cultura Verbicioara⁵⁵, care se dezvoltă aproape în aceeași perioadă a epocii bronzului din Oltenia. Piese de bronz au fost descoperite în morminte ale necropolelor de la Balta Verde, Gruia și Gârla Mare. La Ostrovul Mare, pe un braț al Dunării, a fost descoperită o sabie⁵⁶ în nisipul care se exploata în zonă. Punctul unde a fost descoperită sabia este situat la mică distanță de necropola de la km. fluvial 862. Este posibil ca aceasta să constituie o depunere cu caracter funerar, așa cum se întâmplă și în alte zone.

Necropolele din sud-vestul Olteniei, deși de mici dimensiuni, au o importanță deosebită prin elementele pe care le oferă. În șase localități există câte o necropolă a culturii Žuto Brdo–Gârla Mare iar în celelalte trei localități, câte două necropole. Se poate afirma că fiecărei necropole îi corespunde câte o așezare, excepția fiind reprezentată de necropola *Bivolării*, din Ostrovul Mare. Deși nu se cunoaște nici un spațiu care să fi servit la rugul de incinerare, datele actuale ne sugerează că locul de ridicare a rugului era situat în apropierea așezărilor dar și a necropolelor. Deci, distanța dintre necropolă și așezare era destul de mică. Folosirea repetată a aceluiași spațiu pentru ridicarea rugului este sugerată de descoperirea, în unele morminte, a unui număr infim de oase aparținând unui individ secundar sau chiar de la doi asemenea indivizi. În mormântul 13 de la Gârla Mare a fost documentată existența oaselor a doi indivizi maturi, incinerați concomitent. În zona pe care o avem în vedere, necropolele nu sunt situate întotdeauna pe dune, în teren nisipos. La km. fluvial 839+300 necropola este situată într-un pământ argilos și străpunge nivelurile de locuire anterioară. Semnele de mormânt trebuie să fi existat dar acestea au dispărut în scurtă vreme, situație atestată în necropola de la Gruia unde morminte Žuto Brdo–Gârla Mare distrug morminte ale aceleiași culturi. Ar mai exista și varianta că aceste necropole au fost foarte mari, au dăinuit o perioadă mare de timp și, astfel, semnele de morminte au dispărut. În această parte a Olteniei a fost descoperit un mormânt cu 18 piese de ceramică, record pentru zona de la est de Porțile de Fier. În acest spațiu în care numărul mormintelor este mic datorită distrugerii necropolelor de către apa Dunării, au fost descoperite cinci morminte cu oasele incinerațiilor depuse în urnă și groapă și șapte morminte cu aceste oase depuse în groapă. Procentul acestora este de 8,21 % din totalul de 146 de morminte descoperite în această parte a Olteniei. Privind situația mormintelor cu ofrande animale, 12 la număr, procentul acestora este tot de 8,21 %. Aceste procente sunt doar aproximative, pentru că în calcule au fost luate și cele 124 de morminte pentru care nu avem nici un fel de analize, 90 din acestea revenind doar necropolei de la Ostrovul Mare *Bivolării*. Cum era de așteptat, numărul pieselor din bronz este destul de mic,

⁵⁵ Crăciunescu 2004, p. 86.

⁵⁶ Crăciunescu 1996, p. 55-58.

datorită lipsei minereurilor de cupru din această zonă și faptului că asemenea piese ajung aici prin intermediul schimburilor. Totuși, aici se întâlnesc morminte cu inventare bogate în piese de metal, dacă ne raportăm la situația din necropolele de la Cârna *Grindu Tomii*, Cârna *Ostrovogania* sau Plosca *Cabana de metal*.

Procentul mare de morminte cu oasele incinerate depuse în urnă și groapă sau doar în groapă, situația mormintelor cu depuneri de ofrande animale și chiar existența a doi indivizi arși concomitent pe același rug funerar au o anumită semnificație. Pătrunderea acestei populații la est de Porțile de Fier și extinderea către estul Olteniei a fost realizată treptat, într-un ritm mai greu de sesizat în acest moment. Este posibil ca ritualul funerar să nu fi fost complet stabilizat, așa cum va fi el cunoscut în necropolele din estul Olteniei și din Bulgaria. Lipsa observațiilor de această natură din necropola de la *Bivolării* reprezintă o mare pierdere ce împiedică formarea unei păreri mai precise legate de procesul de stabilizare a ritualului funerar și de faza de dezvoltare internă a acestei culturi în momentul extinderii arealului ei la est de Porțile de Fier. Pentru lămurirea unora din aspectele discutate aici, ar fi necesară cercetarea unei necropole cu câteva zeci de morminte. Este posibil ca una din necropolele de la Gârla Mare să ofere această șansă sau o eventuală necropolă neafectată de Dunăre, ce ar urma să fie descoperită.

BIBLIOGRAFIE

Bărbulescu, Cârstea 2006 – Bărbulescu, C. A., Cârstea, A, *Un depozit de vase cu caracter funerar de la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului descoperit la Gârla Mare (jud. Mehedinți)*, în *Argesis. Studii și comunicări*, seria Istorie, XV, p. 49-54.

Bărcăcilă 1924 – Bărcăcilă, A., *Antiquité pré-et proto-historiques des environs de Turnu Severin*, în *Dacia*, I, p. 280-296.

Berciu 1939 – Berciu, D., *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova.

Berciu 1953 – Berciu, D., *Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin*, în *M.A.*, I, p. 589-691.

Berciu, Comșa 1956 – Berciu, D., Comșa, E., *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)* în *MCA*, II, p. 251-489.

Constantinescu, Culea 2010 – Constantinescu, M., Culea, M., *Analiza antropologică a osemintelor incinerate din necropola de la Gârla Mare, jud. Mehedinți* (Raport).

Constantinescu, Culea 2012 – Constantinescu, M., Culea, M., *Analiza antropologică a osemintelor incinerate din necropola de la Gârla Mare, jud. Mehedinți* (Raport).

Constantinescu, Culea 2013 – Constantinescu, M., Culea, M., *Analiza antropologică a osemintelor incinerate din necropola de la Gârla Mare, jud. Mehedinți (Campania 2013)* (Raport).

Crăciunescu, Neagoe 2008 – Crăciunescu, G., Neagoe, O., *Două morminte de incinerare de la Crivina, jud. Mehedinți*, în *Drobeta*, XVIII, *Arheologie-Istorie*, p. 87-96.

Crăciunescu, Para 2007 – Crăciunescu G., Para C., *O statueta zoomorfă de la Ostrovul Mare, jud. Mehedinți*, în *Drobeta*, XVII, *Arheologie-Istorie*, p. 62-66.

Crăciunescu 1980 Crăciunescu G., *Noi descoperiri arheologice din epoca bronzului de la Ostrovul Mare*, în *Drobeta*, IV, p. 43-58.

Crăciunescu 1982 – Crăciunescu G., *Noi puncte din epoca bronzului pe harta arheologică a județului Mehedinți*, în *Drobeta*, V, p. 193-200.

Crăciunescu 1992 – Crăciunescu G., *Așezare a culturii Gârla Mare la Izvoarele*, în *Thraco-Dacica*, XIII, 1-2, p. 43-47.

Crăciunescu 1996 – Crăciunescu G., *O sabie de bronz de la Ostrovul Mare*, în *Drobeta*, VII, p. 55-58.

Crăciunescu 2004 – Crăciunescu, G., *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, *Bibliotheca Thracologica*, XLI, Editura MJM, Craiova.

Crăciunescu 2005 – Crăciunescu, G., *Despre semnificația unor piese de lut*, în *Sargeția*, XXXIII, p. 131-136.

Crăciunescu 2006a – Crăciunescu, G., *La nécropole de crémation de l'Âge du Bronze de Gruia, dép. de Mehedinți*, în *Pratiques funéraire et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer)*, (Ed. V. Lungu, G. Simion, F. Topoleanu) Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea, p. 67-76.

Crăciunescu 2006b – Crăciunescu, G., *Despre locuirile bronzului mijlociu din Ostrovul Mare*, în Drobeta, XVI, Arheologie-Istorie, p. 143-164.

Crăciunescu 2007 – Crăciunescu, G., *Sfârșitul epocii bronzului în sud-vestul României. Cultura Gârla Mare*, Ed. Universitaria, Craiova.

Crăciunescu 2011a – Crăciunescu, G., *Observații asupra mormintelor culturii Gârla Mare din zona de sud-vest a Olteniei*, în Tibiscum, S.N., Arheologie-Istorie, 1, p. 37-42.

Crăciunescu 2011b – Crăciunescu, G., *Despre plastica culturii Gârla Mare din insula Ostrovul Mare*, în Drobeta, XXI, Arheologie-Istorie, p. 35-41.

Crăciunescu 2012b – Crăciunescu, G., *Un mormânt de incinerare descoperit la Gârla Mare, județul Mehedinți*, în Tibiscum, SN, 2, p. 33-48.

Crăciunescu 2013 – Crăciunescu, G., *Žuto Brdo–Gârla Mare Necropolis from Gârla Mare, Mehedinți County*, în *Necropolises, Cult places, Religion, Mythology*, (Ed. V. Sîrbu, R. Ștefănescu), The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th International Congress of Thracology, Târgoviște, 10th-14th september 2013. II, Brașov, p. 99-114.

Crăciunescu 2014 – Crăciunescu, G., *Câteva observații referitoare la necropola de la Ostrovul Mare, județul Mehedinți*, în Litua. Studii și cercetări, XVI, p. 27-32.

Crăciunescu 2015a – Crăciunescu, G., *Un nou mormânt de incinerare din epoca bronzului de la Crivina, județul Mehedinți*, în Litua. Studii și cercetări, XVII, 2015, p. 135-150.

Crăciunescu 2015b – Crăciunescu, G., *Nécropoles de l'âge du bronze de Gârla Mare, La dune. Campagne 2010*, în Thraco-Dacica, 2015 sub tipar.

Crăciunescu 2012a – Crăciunescu, G., *Necropolele culturii Žuto Brdo–Gârla Mare din sud-vestul Olteniei*, în Drobeta, XXII, Arheologie-Istorie, p. 32-53.

Davidescu 1989 – Davidescu, M., *Cetatea romană de la Hinova*, București, Editura Sport-Turism.

Dumitrescu 1961 – Dumitrescu, V., *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrna*, Biblioteca de Arheologie, IV, București.

Filipov 1976 – Filipov, T., *Nekropol ot kăsnata bronzova epoha pri s. Orsoja, Lomsko*, Lom.

Hänsel, Roman 1984 – Hänsel, B., Roman, P., *Siedlungsfunde der bronyeyetlichen Gârla Mare Gruppe bei Ostrovul Corbului östlich der Eisernen Tores*, în PZ 59, 2, p. 188-229.

Motzoi-Chicideanu 2011 – Motzoi-Chicideanu, I., *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, vol. I, Editura Academiei Române, București.

Nica 1987 – Nica, M., *Locuințe de tip Gârla Mare și hallstattian descoperite în așezarea de la Ghidici (jud. Dolj)*, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1-2, p. 16-38.

Roman 1996 – Roman, P., *Ostrovul Corbului*, I/1. *Istoricul cercetării. Săpăturile arheologice și stratigrafia*, București, 1996.

Roman 2008 – Roman, P., *Morminte de incinerare din epoca bronzului*, în P. Roman, Ann Dodd-Oprițescu (ed.), *Ostrovul Corbului între km. fluviali 911-912. Mormintele și unele așezări preistorice*, Editura Academiei Române, 2008, p. 111-118.

Rus, Stîngă 2005 – Rus, R., Stîngă, M., *Noi descoperiri arheologice întâmplătoare pe teritoriul județului Mehedinți*, în *Drobeta*, XV, Arheologie-Istorie, p. 134-137.

Șandor-Chicideanu 2003 – Șandor-Chicideanu, M., *Cultura Țuto Brdo–Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca.

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Pl. I: Necropolele culturii Țuto Brdo–Gârla Mare din vestul Olteniei: 1. Drobeta Turnu Severin; 2a-2b. Ostrovul Corbului; 3. Crivina; 4a-4b. Ostrovul Mare; 5. Balta Verde; 6. Izvoarele; 7. Gruia; 8a-8b. Gârla Mare; 9. Salcia.

Pl. II: Gârla Mare-necropola de la km. fluvial 839+300: 1. Mormânt descoperit de eroziunea Dunării, în anul 2013; 2. Mormântul în timpul cercetării.

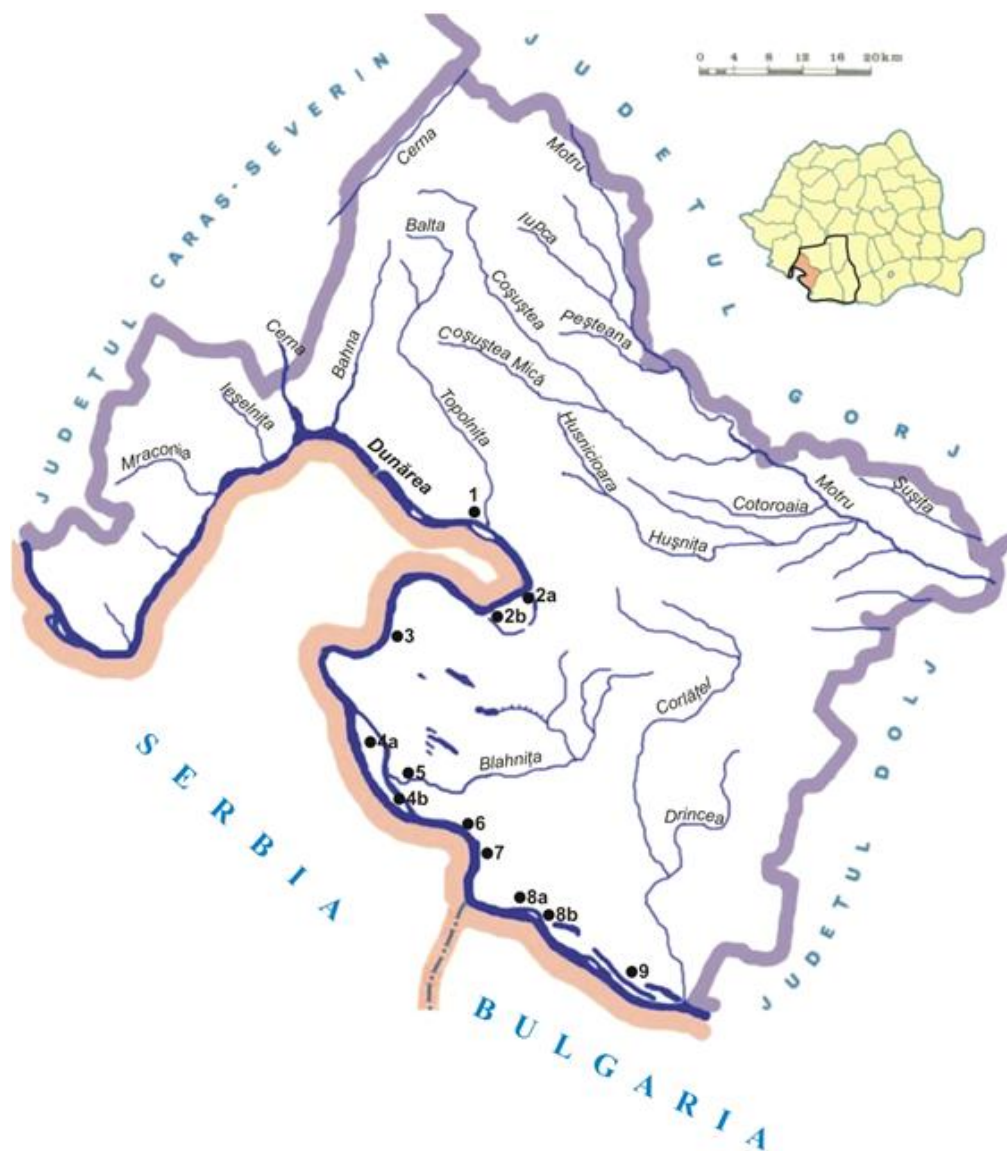
Pl. III: Crivina km. fluvial 894: 1. Mormânt Țuto Brdo–Gârla Mare; 2. Gârla Mare-necropola de la km. fluvial 836+400: Mormântul nr. 3.

EXPLANATION FIGURES

Pl. I: Țuto Brdo–Gârla Mare culture cemeteries in the Western Oltenia: 1. Drobeta Turnu Severin; 2a-2b. Ostrovul Corbului; 3. Crivina; 4a-4b. Ostrovul Mare; 5. Balta Verde; 6. Izvoarele; 7. Gruia; 8a-8b. Gârla Mare; 9. Salcia.

Pl. II: Gârla Mare- necropolis at river km 839+300: 1. Danube erosion grave discovered in 2013; 2. The grave during research.

Pl. III: Crivina river km 894: 1. Țuto Brdo–Gârla Mare grave; 2. Gârla Mare-necropolis at river km 836+400: Grave No. 3.

Pl. I

1

2

Pl. II

1

2

Pl. III